

Οι έννοιες του φυσιολογικού και του παθολογικού σύμφωνα με τον Georges Canguilhem

Angèle Kremer Marietti

A' ΜΕΡΟΣ

Απόδοση στα ελληνικά: ΦΩΤΗΣ ΒΛΑΣΤΟΣ
Πνευμονολόγος, Επιμελητής Α' ΚΑΑ-ΝΝΘΑ

Λίγα λόγια για τον Georges Canguilhem

Γάλλος φιλόσοφος και επιστημολόγος, εκφραστής της γαλλικής αναλυτικής σκέψης. Γεννήθηκε το 1904 και πέθανε το 1995. Στα 1927, έλαβε το πτυχίο της φιλοσοφίας και δίδαξε σε διάφορα λύκεια. Στα 1941, έγινε λέκτορας στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου. Στα 1943, υποστήριξε μια διατριβή που θεωρήθηκε σημαντική για την ιατρική σκέψη του 20ου αιώνα: «το φυσιολογικό και το παθολογικό». Πολέμησε στη γαλλική αντίσταση. Στα 1955, ονομάστηκε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, όπου διηύθυνε το Ινστιτούτο της Ιστορίας των Επιστημών, διαδεχόμενος τον Gaston Bachelard. Κατείχε αυτή τη θέση μέχρι το 1971. Χρημάτισε δάσκαλος στοχαστών όπως Michel Foucault, Gilles Deleuze, Dominique Lecourt και Donna Haraway.

Εικόνα 1. Georges Canguilhem.

Ο Georges Canguilhem είναι ίσως ο χαρακτηριστικότερος σύγχρονος στοχαστής που ασχολήθηκε με τη λεγόμενη «ιατρική τέχνη». Το έργο του μαρτυρά μια συνεχή προσπάθεια να συλληφθεί παράλληλα η γνώση και η ζωή. Προτείνει μια φιλοσοφία της ζωής, εννοούμενη σαν την εμπειρία της υγείας, των ασθενειών και των κανόνων, την οποία διαρθρώνει προσεκτικά σαν μια επιστημολογία των επιστημονικών εννοιών.

Ένα από τα σημαντικά έργα που ασχολήθηκαν με την παραπάνω ερώτηση, «Το φυσιολογικό και το παθολογικό», μελετά τη λειτουργία των διαφόρων στοιχείων του οργανισμού στη «φυσιολογική» κατάσταση και στη συνέχεια στα πλαίσια της παθολογίας. Για τον Canguilhem, πρόκειται για μια προσπάθεια να δειχθεί ότι η οργανική δυσλειτουργία που εμφανίζεται στα πλαίσια μιας πάθησης δεν είναι η παρέκκλιση από μια κατάσταση που θα θεωρούσαμε «φυσιολογική», αλλά πρέπει να κατανοηθεί σαν ένας τύπος νέας απάντησης του οργανισμού σε μια μεταβολή του περιβάλλοντός του, εσωτερικού ή εξωτερικού. Έτσι, αντί να συρρικνώνεται στην έλλειψη κανόνων, το παθολογικό αποκτά ένα νέο ορισμό: είναι αυτό που επιτρέπει στον επιστημολόγο να ερωτήσει περί της ζωής. Ακριβέστερα, να διατυπώσει μια θεμελιώδη ερώτηση: τι σημαίνει για το ζωντανό οργανισμό το ότι ασθενεί; Για τον Canguilhem, η ασθένεια οδηγεί στην κατανόηση μιας ζωντανής σχέσης μεταξύ της ιατρικής τέχνης και του βιώματος του ασθενή. Είναι μια ευκαιρία σύλληψης της ζωής σαν ατέρμονης δημιουργίας νέων κανόνων. Περισσότερο από μια επιστήμη stricto sensu, η ιατρική μπορεί να θεωρηθεί σαν «μια τεχνική ή μια τέχνη στο

σταυροδρόμι πολλών επιστημών».

Πρόκειται για ανάλυση των δυνατοτήτων του ιατρικού συλλογισμού. Εάν η ιατρική θεωρηθεί σαν μια επιστήμη (η στερεότυπη επανάληψη συγκεκριμένων διαδικασιών για την επίτευξη δεδομένων στόχων), εάν θεωρηθεί πριν από όλα σαν μια «τέχνη», τότε βρισκόμαστε μπροστά στην πιθανότητα μιας ασυμφωνίας ανάμεσα στην πρακτική και στο θεωρητικό στόχο που προσπαθεί να επιτύχει. Το γεγονός ότι ομιλούμε για ιατρική «τέχνη» και όχι για μια ιατρική «επιστήμη» σημαίνει ότι δεν αρκούμεθα σε μια μονοσήμαντη διαδρομή, αλλά αντιμετωπίζουμε το ακαθόριστο. Αυτό το ακαθόριστο που ενυπάρχει μέσα σε κάθε παθολογία έρχεται να απειλήσει τον έμβιο οργανισμό. Η ιατρική «τέχνη» δεν μπορεί να εγγυηθεί απολύτως την επίτευξη των στόχων της, αφού δεν αποτελεί παρά μόνο έναν παράγοντα ανάμεσα στους πολλούς που επιδρούν στον ασθενή. Το πρόβλημα είναι λοιπόν το ακόλουθο: «η ιατρική τέχνη» δεν είναι παρά μια προσπάθεια συγκρότησης των διαφόρων φαινομένων που εμπíπτουν στις αισθήσεις (οπότε η ιατρική τέχνη σχετίζεται με την ανατομία, την κυτταρολογία και τη φαρμακολογία); Ή έχει τη δυνατότητα να προδώσει την παραπάνω προσδοκία και να αποκαλύψει την αδυναμία της μπροστά στην ασθένεια; Το πρόβλημα αυτό μπορεί να αναλυθεί σε τρεις χρόνους:

- I) Η αιτιολόγηση της ιατρικής δραστηριότητας ως τέχνης και όχι ως απλής τεχνικής ή μηχανικής διαδικασίας.
- II) Η εδραίωση της νομιμότητας της ιδιότητας «τέχνη» στην ιατρική έναντι των κατηγοριών τις οποίες αντιμετωπίζει η ιατρική πρακτική.
- III) Η προσπάθεια συμφιλίωσης μεταξύ της αρχαίας ιατρικής και της σύγχρονης ιατρικής μέσω μιας επιστροφής στην

υποκειμενικότητα του ασθενή.

Η ιατρική έχει τριπλό αντικείμενο: τη γνώση σχετικά με την κατάσταση της υγείας, τη γνώση σχετικά με τις διάφορες παθολογικές καταστάσεις και τη γνώση σχετικά με τα θεραπευτικά μέσα. Ασκοούμενη κατεξοχήν με συγκεκριμένα ανθρώπινα προβλήματα, η ιατρική, όπως ορθά υπογραμμίζει ο Canguilhem, διαχειρίζεται παθολογικές καταστάσεις οι οποίες σχετίζονται με αμφιλεγόμενες θεωρητικές γνώσεις. Η νοσογραφία¹ και η νοσολογία² ορίζουν με διάφορους τρόπους τις παθολογικές καταστάσεις. Από τη μία πλευρά, σύμφωνα με το οντολογικό δόγμα, το οποίο δε συνδέει τα παθολογικά φαινόμενα με τα φαινόμενα της καθημερινής ζωής (κατά τον Broussais), θα μιλούσαμε, όπως για τις λοιμώξεις, με όρους έλλειψης, χρησιμοποιώντας το στερητικό α. Από την άλλη, σύμφωνα με το λειτουργικό δόγμα, θα μιλούσαμε, όπως για τις ενδοκρινολογικές παθήσεις, με όρους διαταραχής των φυσιολογικών μηχανισμών, χρησιμοποιώντας το πρόθεμα δυσ-: as σημειωθεί ότι όλες οι παθήσεις των οποίων το όνομα αρχίζει με δυσ- είναι επίσης παθήσεις του υπέρ και του υπό. Αυτό το δόγμα αποτελεί προέκταση του φυσιολογικού δόγματος (που αντιτίθεται στο φυσιολογικό).

Για τον Αύγουστο Comte, η σχέση μεταξύ του φυσιολογικού και του παθολογικού ήταν το ισοδύναμο της σχέσης μεταξύ της «πραγματικής τάξης» και της «φυσικής ή τεχνητής μεταβολής»³ – η τεχνητή μεταβολή είναι αυτή που συμβαίνει σαν ατύχημα, ενώ σαν φυσική μεταβολή εννοείται αυτή που προέρχεται από μια σταδιακή, φυσιολογική εξέλιξη που καταλήγει στη νόσο. Για τον Comte, λοιπόν, αυτή η σχέση καθόριζε καίρια το φυσιολογικό και το παθολογικό, εννοώντας τα σαν διαφορετικά σημεία μιας κλίμακας.

Σε αυτόν τον ορισμό του φυσιολογικού και του παθολογικού θα μπορούσαμε να παραβάλλουμε τον ορισμό που δίνει ο Σπινόζα, στην Ηθική του, δεύτερο μέρος, Ορισμός 6, για την τελειότητα και την πραγματικότητα. Στην πραγματικότητα, ο Σπινόζα στόχευε την έννοια του Θεού κατά τον Καρτέσιο, όπως και στην Προσθήκη του πρώτου μέρους της Ηθικής, όπου αρνείται κατηγορηματικά από τη μια την τελειολογία στη φύση και στο Θεό και από την άλλη την απόλυτη τάξη στα πράγματα. Ο Σπινόζα κατακρίνει κυρίως την πλάνη της τάξης ή της αταξίας, καταστάσεις που, γι' αυτόν, οφείλονται αποκλειστικά στις αισθήσεις μας και στη φαντασία μας. Στο ίδιο πνεύμα, ο Nietzsche θέτει σε αμφισβήτηση τη θεμελιώδη πίστη των

κλασικών μεταφυσικών, την οποία καταγγέλλει σαν «την πίστη στην αντίθεση των αξιών»⁴, δηλαδή την ιδεαλιστική πίστη στην ύπαρξη αντιθέτων, στη βάση της αντίθεσης μεταξύ πνεύματος και ύλης. Κατά τον Nietzsche, δεν υπάρχει παρά μία πραγματικότητα με «βαθμούς και υποβαθμούς»⁵. Αυτή είναι περίπου και η θέση τόσο του Αύγουστο Comte, όσο και του Κλώντ Bernard. Όμως, εκεί όπου ο Comte δεν βλέπει παρά μια εννοιολογική ταυτότητα, ο Κλώντ Bernard ερμηνεύει αυτήν την ταυτότητα με τρόπο ποσοτικό και αριθμητικό.

1. Η ιατρική διατριβή του Canguilhem

Για να εκθέσει τα δύο προβλήματα που αναλύονται στην ιατρική διατριβή του σχετικά με το φυσιολογικό και το παθολογικό (1943), ο Georges Canguilhem αναφέρεται συχνά στον Αύγουστο Comte, κυρίως στο 4ο μάθημα του τελευταίου, στη σειρά των Διαλέξεων της θετικιστικής φιλοσοφίας⁶ και στον Κλώντ Bernard, κυρίως στην εισαγωγή στην πειραματική ιατρική⁷.

Ο Canguilhem εξετάζει κυρίως το πρόβλημα της γνώσης εάν η παθολογική κατάσταση δεν είναι παρά μια ποσοτική μεταβολή της φυσιολογικής κατάστασης. Η παραπάνω ερώτηση μπορεί να φαίνεται κατ'αρχάς περιεργή, επειδή φαίνεται να ορίζεται το παθολογικό κατά τρόπο μη ικανοποιητικό: πράγματι, η νόσος θεωρείται όχι μόνο ποσοτική, αλλά και ποιοτική μεταβολή της φυσιολογικής κατάστασης. Το φυσιολογικό και το παθολογικό δε διαφέρουν μόνο ως προς το συν και το πλιν, αλλά και ως προς το άλλο.

Ο Αύγουστος Comte και ο Κλώντ Bernard, που ήσαν υπέρμαχοι του φυσιολογικού δόγματος και άρα της καταφατικής θέσης ως προς την ταυτότητα του φυσιολογικού και του παθολογικού, εξέφραζαν απόψεις κάπως αποκλίνουσες. Το ενδιαφέρον του Comte στρεφόταν προς την αναγνώριση και τη γνώση του κανονικού. Από τούδε και στο εξής, η μεταβολή έχει σαν μοναδικό ενδιαφέρον το γεγονός ότι μπορεί να επιτρέψει τον καθορισμό των νόμων του κανονικού. Αντίθετα, το ενδιαφέρον του Κλώντ Bernard στρεφόταν προς την αναγνώριση και τη γνώση του παθολογικού, έτσι ώστε να γίνει δυνατή η ιατρική επέμβαση στο παθολογικό.

Συνεπώς, έχουμε από τη μια πλευρά τη νομοθεσία του κανονικού και από την άλλη τον έλεγχο και τη διόρθωση του παθολογικού: τελικά, οι δύο οπτικές γωνίες

Εικόνα 2. Αύγουστος Comte.

είναι συμπληρωματικές.

1. 1. Η θέση του Comte

Ο Canguilhem υπογραμμίζει πολύ ορθά τη διπλή σκοπιμότητα στην ιατρική σκέψη του Comte: η πρόθεση της μεταβολής των επιστημονικών μεθόδων και η πρόθεση της επιστημονικής θεμελίωσης μιας πολιτικής.

Πράγματι, η προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία η νόσος δε διαταράσσει τις ζωτικές λειτουργίες γίνεται για τον ίδιο τον Comte ένα επιστημολογικό μοντέλο που στοχεύει στο να ενισχύσει την πολιτική και κοινωνική θέση του (υπέρ της αστικής δημοκρατίας).

Το επιστημολογικό αυτό μοντέλο εξαρτάται για τον Comte από μια σχετική κανονικότητα, η οποία δεν αποκτά νόημα παρά μόνο στη σχέση μεταξύ του οργανισμού και του περιβάλλοντός του. Αυτή η κανονικότητα γίνεται για τον Comte η συνθήκη sine qua non έτσι ώστε οι πολιτικές κρίσεις να μπορούν να ελέγχονται μέσω μιας κοινωνιολογικής θεραπευτικής. Η θεμελίωση και η διαφύλαξη αυτής της θεμελιώδους, θετικής δομής θα έπρεπε να αποτελεί έργο της «πολιτικής επιστήμης», όπως πίστευε ο νεαρός τουλάχιστον Comte. Στη συνέχεια, ο Comte παραδίδει το θεραπευτικό ρόλο στην «κοινωνιολογία».

Από τα 1822, ο Comte χρησιμοποιούσε, σε ό,τι αφορούσε την πολιτική, τον όρο «οργανική» (ή φυσιολογική), σε σχέση με τη θετική κατάσταση, σε αντιδιαστολή με τον όρο «κρίσιμη» (ή παθολογική), που αφορούσε στη μεταφυσική ή στην επαναστατική κατάσταση, δηλαδή τις συγκρουσιακές καταστάσεις. Η παραπάνω φρασεολογία εμφανίζεται ήδη από το πλάνο των επιστημονικών εργασιών που απαιτούνται για την αναδιοργάνωση της κοινωνίας⁸. Στη συνέχεια, στο Σύστημα ⇨

⇒ θετικής πολιτικής, ο Comte θα φθάσει να μιλήσει μέχρι και για «δυτική ιατρική»: εφόσον οι απορυθμισμένες ψυχές, «καθησυχασμένες από την πρόοδο», θα ξαναβρούν επιτέλους μια λογική «και θα συμβάλουν στη δημιουργία της τάξης»⁹, σύμφωνα με το θετικιστικό σύνθημα «Τάξη και πρόοδος».

Αλλά, ως επιστρέψουμε στην έννοια του όρου «νόσος»: για τον Comte, οι ίδιοι νόμοι και οι ίδιοι κανόνες καθορίζουν τη φυσιολογική εξέλιξη της ζωής. Επίσης καθορίζουν τις λεγόμενες παθολογικές μορφές. Η ταυτότητα των κανόνων της ζωής, τόσο στη φυσιολογική, όσο και στην παθολογική της κατάσταση: αυτή είναι λοιπόν η ιδέα και κυριαρχεί στον Comte αναφορικά με τους νόμους της βιολογίας.

Ο Comte ορίζει τη ζωή σαν μια κατάσταση που εμπεριέχει συνεχώς τις αντίστοιχες έννοιες του οργανισμού και του περιβάλλοντος, όπως ακριβώς και οι αντίστοιχες έννοιες του οργάνου και της λειτουργίας. Η βιολογία είναι μια πρόσφατη επιστήμη για τον Αύγουστο Comte, αφού ιδρύθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα. Σχετίζεται κυρίως με τη μοντέρνα επιστήμη της «φυσιολογίας»: «Η φυσιολογία δεν άρχισε να παίρνει αληθινά επιστημονικό χαρακτήρα, αποδεσμευόμενη από κάθε θεολογία και μεταφυσική, παρά από τη σύγχρονη εποχή, όπου τα ζωτικά φαινόμενα άρχισαν επιτέλους να εξετάζονται σαν υποκείμενα σε γενικούς νόμους, των οποίων δεν αποτελούν παρά απλές εκδηλώσεις»¹⁰.

Με αφετηρία τις έννοιες της δομής, της λειτουργίας και του περιβάλλοντος μέσου, η βιολογία έγινε εφικτή σαν επιστήμη των ποικίλων συνδυασμών μεταξύ των στοιχείων που ανταποκρίνονται στις παραπάνω τρεις έννοιες.

Ο Comte σημειώνει επίσης τη στενή σχέση που εγκαθίσταται μεταξύ μιας επιστήμης και της τέχνης που υποστηρίζει, όπως συμβαίνει μεταξύ της βιολογίας και της ιατρικής τέχνης: «επιπηλοκή», από τη μία και «μεγάλη σπουδαιότητα», από την άλλη, χαρακτηρίζουν αυτή την επιστήμη και την τέχνη με την οποία συνδέεται στενά: «Είναι ταυτόχρονα υπέρ των αυξανόμενων αναγκών της πρακτικής ιατρικής και των ενδείξεων που αναγκαστικά επέφερε αναφορικά με τα κύρια ζωτικά φαινόμενα, που η φυσιολογία άρχισε να αποχωρίζεται από τον κοινό κορμό της πρωταρχικής φιλοσοφίας, ώστε να διαμορφώσει όλο και περισσότερο έννοιες πραγματικά θετικές»¹¹.

Αλλά, στο μυαλό του Comte, αυτή η στενή σχέση μεταξύ βιολογικής επι-

στήμης και ιατρικής τέχνης καλείται να υποχωρήσει υπέρ της βιολογίας, ώστε αυτή να καταστεί ανεξάρτητη επιστήμη, αναζητώντας τη θέση της στην ιεραρχία των θεμελιωδών επιστημών. Επειδή, σημειώνει σαν θεωρητικός, στην εποχή μας η φυσιολογία βρίσκεται ολοκληρωτικά στα χέρια των γιατρών. Ο Comte προορίζει τη θετική βιολογία να προσπαθεί ώστε να «προσεγγίζει διαρκώς η ανατομική με τη φυσιολογική γνώση, η στατική με τη δυναμική κατάσταση»¹². Αυτή η επιστημολογική άποψη περί βιολογίας απομακρύνει προς στιγμήν την ιδέα μιας βιολογίας εφαρμοσμένης στα πλαίσια της ιατρικής τέχνης.

Για τον Comte, η θεμελιώδης συνθήκη της ζωής δεν είναι άλλη από την αρμονία που διέπει τη σχέση του οργανισμού με το περιβάλλον του. Ο Comte είχε συνείδηση της νεοτερικότητας του όρου «περιβάλλον», έτσι προσδιορίζει ο ίδιος το βιολογικό περιβάλλον σαν «το σύνολο των εξωτερικών συνθηκών»¹³. Ακριβέστερα, οι καθοριστικές συνθήκες για τα ζωτικά φαινόμενα είναι είτε σχετικές με τον οργανισμό, είτε σχετικές με το εξωτερικό περιβάλλον. Έτσι, οι πειραματικές μέθοδοι μπορεί να αφορούν είτε στον οργανισμό και στα υγρά του, είτε στο περιβάλλον του.

Ο Comte πίστευε ότι η παθολογική μέθοδος κατά τον Μπρουσέ και η μελέτη της τερατολογίας κατά τον Ζοφρουά Σαιντ Ιλέρ επέτρεπαν τη μελέτη των μεταβολών του οργανισμού και του εσωτερικού του περιβάλλοντος, προσφέροντας και οι δύο μια συνολική προσέγγιση του βιολογικού φαινομένου¹⁴, αν και ο ίδιος, όπως και ο Κλώντ Bernard, προτιμούσε την πειραματική διερεύνηση του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Με την ευκαιρία, ως σημειώσουμε ότι ο Canguilhem αμφέβαλλε για το αν ο όρος «εσωτερικό περιβάλλον» ήταν γνωστός στον Comte. Αρνούνταν κατηγορηματικά το γεγονός ότι ήταν γνωστό ένα τέτοιο, εσωτερικό περιβάλλον πριν από τον Κλώντ Bernard. Ωστόσο, αν και δεν αναφέρεται ρητά, η έννοια του εσωτερικού περιβάλλοντος εμφανίζεται στο 39ο μάθημα του Comte, το σχετικό με την οργανική χημεία, με αναφορές στις θρεπτικές ουσίες του οργανισμού. Εξάλλου, η πίστη στην ύπαρξη του εσωτερικού περιβάλλοντος είναι χωρίς αμφιβολία η αιτία που ο Comte αναπτύσσει μια έντονη κριτική εναντίον της οργανικής χημείας, αναφέροντας ότι θα επιθυμούσε να υποτάξει αυτή την επιστήμη στην υπηρεσία της φυσιολογίας, κυρίως όσον αφορά στην πέψη, στις

Εικόνα 3. Κλώντ Bernard.

εκκρίσεις και σε «όλες τις άλλες χημικές λειτουργίες που σχετίζονται με την οργανική ζωή»¹⁵, με άλλα λόγια σε ό,τι αποτελεί το εσωτερικό περιβάλλον. Η χημεία της οργανικής ζωής αποτελεί αντικείμενο της σκέψης του Comte.

Στη σχέση φυσιολογικού/παθολογικού, που αποτελείται από βαθμούς και στάδια, η θετική παθολογία, κατά Comte, επιτρέπει να καταγραφεί αυτό που ονομάζει «η σταδιακή εξάπλωση μιας νόσου, η βραδεία μεταβολή μιας φυσιολογικής κατάστασης σε παθολογική»¹⁶. Η αρχή αυτής της έννοιας της παθολογίας βρίσκεται στον Μπρουσέ, στον οποίον ο Comte αφιερώνει μια μεγάλη παράγραφο, συμφωνώντας με το φυσιολογικό δόγμα του, για να εξηγήσει τις παθολογικές καταστάσεις με μια επέκταση των μεταβολών του οργανισμού που θεωρούνται φυσιολογικές (άρα μεταβολές τύπου υπέρ και υπό): «η παθολογική κατάσταση δε διαφέρει ριζικά από τη φυσιολογική, σε σχέση με την οποία αποτελεί από κάθε άποψη μια απλή προέκταση των ορίων των μεταβολών, είτε προς την κατεύθυνση του περισσότερου, είτε προς αυτήν του λιγότερου και χαρακτηρίζει κάθε φαινόμενο του οργανισμού, χωρίς να μπορεί ποτέ να προκαλέσει την παραγωγή πραγματικά νέων φαινομένων, που δε θα είχαν τα αμιγώς φυσιολογικά ανάλογά τους»¹⁷.

1. 2. Η θέση του Κλώντ Bernard

Όσον αφορά στον Κλώντ Bernard, ο Canguilhem παρατηρεί ότι η ιατρική ήταν γι' αυτόν η επιστήμη των ασθενειών όπως η βιολογία ήταν η επιστήμη της ζωής. Αυτό που ο Αύγουστος Comte ήθελε να διαχωρίσει (αφηρημένη ή στοχαστική βιολογία και εφαρμοσμένη βιολο-

⇒ γία), ο Bernard προσπάθησε να ενώσει, πραγματοποιώντας τη σύντηξη μεταξύ της φυσιολογίας, της παθολογίας και της θεραπευτικής¹⁸: η θεωρητική επεξεργασία αυτών των επιστημονικών τομέων είχε ήδη πραγματοποιηθεί από τον Comte.

Η Εισαγωγή του Κλώντ Bernard στην Εισαγωγή στη μελέτη της πειραματικής ιατρικής αρχίζει με την έκθεση του «προβλήματος» της ιατρικής: «Η διατήρηση της υγείας και η θεραπεία των ασθενειών». Η ιατρική πρακτική δεν είναι τίποτε άλλο, προσθέτει, από την αναζήτηση μιας «επιστημονικής λύσης» σ' αυτό το πρόβλημα, ελλείψει της οποίας η ιατρική κατέφευγε πάντοτε σε εμπειρικές λύσεις.

Η ιδέα του Κλώντ Bernard ήταν, συνεπώς, ότι, σε κάθε επιστήμη, η θεωρία εξηγεί και καθορίζει την πρακτική, μια ιδέα που εμπνεύσθηκε από τον Comte. Καθώς επίσης, η επιστήμη της παθολογίας βασίζεται, κατά τον Κλώντ Bernard, στα δεδομένα της επιστήμης της φυσιολογίας. Αυτές οι επιστημονικές παρατηρήσεις δε διαφορίζονται παρά μόνο στην ποσοτική κλίμακα. Εξάλλου, ο Bernard ωθεί την επιστήμη της παθολογίας μέχρι την προσπάθεια ποσοτικοποίησης των παθολογικών μεταβολών, γεγονός που μπορεί να εξηγηθεί από την ντετερμινιστική σκέψη του, η οποία αποτελεί για τον Comte μια σύλληψη των συνθηκών της ύπαρξης.

Η πεποίθηση του Κλώντ Bernard ήταν ότι «η επιστημονική ιατρική δεν μπορεί να διαμορφωθεί, όπως και οι άλλες επιστήμες, παρά μέσω του πειραματισμού, δηλαδή με την άμεση και αυστηρή εφαρμογή της λογικής για την ερμηνεία των δεδομένων που μας προσφέρουν η παρατήρηση και ο πειραματισμός»¹⁹. Έτσι, ο Bernard θεωρεί την πειραματική μέθοδο σαν μια διανοητική διαδικασία με σκοπό να υποβάλει τις ιδέες στην επαλήθευση των γεγονότων. Εξ ου, το θέμα του πρώτου μέρους του βιβλίου του «Σχετικά με την πειραματική λογική», αλλά και του δεύτερου και τρίτου μέρους: «Σχετικά με τον πειραματισμό στους ζωντανούς οργανισμούς» και «Εφαρμογές της πειραματικής μεθόδου στη μελέτη των φαινομένων της ζωής». Η θεωρία ολοκληρωνόταν στην πράξη.

Η παθολογική και η θεραπευτική έρευνα, που βρίσκονται στη βάση της ιατρικής, εξαρτώνται και οι δύο από ένα κοινό σημείο εκκίνησης που είναι «μια θεωρία, μια υπόθεση ή μια προσχηματισμένη ιδέα»²¹. Και στα δύο είδη έρευνας, ο Κλώντ Bernard σημειώνει ότι δεν προχωρεί κανείς παρά με τη φυσιολογική έρευνα, έτσι δε βλέπει καμιά διαφορά

ανάμεσα στις τρεις μεθόδους έρευνας: στη φυσιολογία, στην παθολογία και στη θεραπευτική. Αρνούμενος τη στατιστική υπέρ του κριτικού πειραματισμού, θεμελιώνει την τελευταία επάνω στην «απόλυτη αιτιοκρατία των γεγονότων»²². Η κριτική απαιτεί τη σύγκριση. Το αποτέλεσμα είναι η εξάλειψη των αιτιών του λάθους.

Στη βάση των συνθηκών της ζωής, έτσι όπως τις οριοθέτησε ο Comte (ο οργανισμός σε αρμονία με το περιβάλλον του), ο Κλώντ Bernard βεβαιώνει από την πλευρά του και τα φυσικά φαινόμενα που αφορούν στα έμβια όντα που υπακούουν σε μια «διπλή συνθήκη ύπαρξης»²³, την οποία και ονομάζει: «το σώμα και το περιβάλλον». Γράφει: «Οι συνθήκες της ζωής δε βρίσκονται ούτε στον οργανισμό ούτε στο εξωτερικό περιβάλλον, αλλά και στα δύο ταυτόχρονα»²⁴.

Έτσι, η πρωτοτυπία του Κλώντ Bernard ήταν ότι διευκρίνισε από τι αποτελείται στην πράξη η απαραίτητη αρμονία μεταξύ του οργανισμού και του περιβάλλοντος, η οποία αναφέρεται αφηρημένα από τον Comte. Για τον Κλώντ Bernard, αυτή η αρμονία δεν είναι άλλη από τη σταθερότητα του εσωτερικού περιβάλλοντος, την οποία και μελέτησε επιστημονικά. Πράγματι, ο Bernard δημιούργησε το όνομα και το περιεχόμενο των «εσωτερικών εκκρίσεων»²⁵. Επέκτεινε την έννοια αυτή στο σπλήνα, στο θυρεοειδή αδένος και στα επινεφρίδια, στα 1859. Υγεία ίσον ισορροπία του εσωτερικού περιβάλλοντος. Αυτή είναι μία από τις μεγαλύτερες ανακαλύψεις του Κλώντ Bernard.

Για τον Bernard, λοιπόν, κυριαρχεί η φυσιολογία του κανονικού. Η φυσιολογική κανονικότητα οδηγεί τις ιατρικές συμπεριφορές, καθώς επίσης και τις κρίσεις περί υγιούς ή παθολογικού. Επειδή είναι σαφές ότι στη θεραπευτική η γνώση της δράσης ενός φαρμάκου εξαρτάται από τη γνώση των νόμων της φυσιολογικής εξέλιξης μιας νόσου: «Δεν μπορούμε να κρίνουμε τη δράση ενός φαρμάκου στην πορεία μιας νόσου, εάν προηγουμένως δε γνωρίσουμε τη φυσιολογική εξέλιξη της νόσου χωρίς θεραπεία»²⁶.

Όπως γράφει και ο Canguilhem, είναι αληθές ότι «η μέθοδος του Κλώντ Bernard πορεύεται από το φυσιολογικό στο παθολογικό»²⁷. Η πρώτιστη απαίτηση παραμένει η κανονικότητα²⁸. Τα ποικίλα παθολογικά και θεραπευτικά φαινόμενα δεν είναι για τον Κλώντ Bernard παρά μεταβολές των φυσιολογικών φαινομένων.

1.3. Η λύση του Canguilhem

Σε σχέση με τη λύση που προτείνει

στο πρώτο πρόβλημα που επέλεξε ο Canguilhem (εάν η παθολογική κατάσταση δεν είναι παρά μια ποσοτική μεταβολή της φυσιολογικής κατάστασης) πρέπει να ληφθεί ότι αρνείται τη θέση των Comte και Bernard περί της απλής ταυτότητας του φυσιολογικού και του παθολογικού.

Ο Canguilhem θέλει να αποδείξει ότι «η φυσιολογική κατάσταση δεν είναι, αυτή καθαυτή, κάτι που επεκτείνεται κατ'είκόνα και ομοίωση με τον εαυτό του μέχρι μίαν άλλη κατάσταση, η οποία μπορεί να λάβει ανεξήγητα το χαρακτήρα του παθολογικού»²⁹. Για τον Canguilhem, η κατάσταση της υγείας δεν οδηγεί σταδιακά ή άμεσα στην παθολογική κατάσταση και επιπλέον δεν υπάρχει μια σαφής αντίθεση μεταξύ φυσιολογικού και παθολογικού και μάλιστα στο μέτρο που το παθολογικό δε στερείται της δικής του «κανονικότητας». Το να είσαι ασθενής σημαίνει ακόμη ότι ζεις, ότι δηλαδή ο οργανισμός σου λειτουργεί με βάση τους ίδιους νόμους, έστω τροποποιημένους. Εξάλλου, μπορεί ενίοτε να ζεις σύμφωνα με μια εντελώς νέα κανονικότητα.

Ο σχετικός χαρακτήρας της ποιοτικής διαφοροποίησης μεταξύ φυσιολογικού και παθολογικού, που υπερασπίζεται ο Canguilhem, εξαρτάται, βεβαίως, από τη σχέση του οργανισμού με το περιβάλλον του. Αλλά αυτή η σχετικότητα δε θα μπορούσε να παρομοιασθεί με μια απλή σχέση μεταξύ της υγείας και της νοσηρότητας. Επιπλέον, αντί να υφίσταται παθητικά τις επιδράσεις του περιβάλλοντος προσπαθώντας να προσαρμοσθεί σε αυτό, η ζωή, κατά τον Canguilhem, συνεισφέρει στη δημιουργία του. Το βάθος του προβλήματος που έθεσαν οι ορισμοί και οι σχέσεις του φυσιολογικού και του παθολογικού βρίσκεται λοιπόν στη γνώση της ζωής³⁰, που δεν πρέπει να περιορίζεται κατά τον Canguilhem ούτε σε μια απλή ισορροπία ούτε καν σε μια αυτορρύθμιση. Περισσότερο από «κανονική», η ζωή πρέπει να ορίζεται σαν μια «δυνατότητα διαμόρφωσης κανόνων» στην οποία καλείται να συμμετάσχει και η παθολογία.

Στο άρθρο με τον τίτλο «Το φυσιολογικό και το παθολογικό»³¹, μέρος του δοκιμίου «Σύνοψη της σύγχρονης ιατρικής Ι», το οποίο δημοσιεύθηκε στα 1951³², ο Canguilhem δίνει ένα μέρος από το συμπέρασμά του: «Τελικά, εάν εξετάσουμε την παθολογική κατάσταση με όλες τις λεπτομέρειες των συμπτωμάτων και των παθοφυσιολογικών μηχανισμών, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου το φυσιολογικό και το παθολογικό εμφανίζονται ⇒

⇒ σαν απλές εκδηλώσεις ενός ομοιογενούς φαινομένου (για παράδειγμα, η στάθμη της γλυκόζης στο αίμα στο διαβήτη)»³³.

Ωστόσο, πρέπει να προσθέσουμε ότι κάθε διαφορά που θεωρείται ποσοτική δε θα πρέπει να περιορίζεται από αυτόν το χαρακτηρισμό: πρέπει επίσης να θεωρείται παράλληλα και σαν ποιοτική. Για τον ίδιο τον Canguilhem, παρά την ανάγκη που έχουμε να κατανοήσουμε τον οργανισμό σαν ένα σύνολο, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι όταν αυτός νοσεί είναι σαν να έχει καταστεί «άλλιος»³⁴. Αυτή η αλληλαγή δεν είναι μόνο ποσοτική: γίνεται αισθητή από τον ασθενή σαν ποιοτική αλληλαγή και η κλινική εξέταση μπορεί να επιβεβαιώσει την ποιοτική μεταβολή στην κατάσταση του ασθενούς. Ο ορισμός του Leriche, που παραθέτει ο Canguilhem, εκφράζει πιστά αυτήν την κατάσταση: «η ανθρωπινή νόσος είναι πάντοτε ένα σύνολο... αυτό που την προκαλεί αγγίζει μέσα μας με τόσο ύπουλο τρόπο τις φυσιολογικές πηγές της ζωής που οι αποκρίσεις τους

θυμίζουν λιγότερο μια φυσιολογία που έχει εκτραπεί και περισσότερο μια νέα φυσιολογία»³⁵.

Βιβλιογραφία και επεξηγήσεις

1. Η νοσογραφία είναι η ταξινόμηση των παθήσεων.
2. Η νοσολογία ορίζει τις παθήσεις και περιλαμβάνει τη νοσογραφία.
3. Georges Canguilhem. *Le normal et le pathologique*. Paris, Presses Universitaires de France, 1966, p. 19. Περιλαμβάνεται η διατριβή *Essai sur quelques problèmes concernant le normal et le pathologique* (1943), pp. 6-165. [Δεύτερη έκδοση, Paris, P.U.F., συλλογή «Quadrige», 1988].
4. Nietzsche. Πέραν του καλού και του κακού.
5. Ibidem.
6. Cf. Auguste Comte. *Cours de philosophie positive*. Μαθήματα 1 έως 45, Paris, Hermann, 1975.
7. Cf. Claude Bernard. *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*. Genève, A l'Enseigne du Cheval ailé, 1945. Δες επίσης Jacques Michel. *La nécessité de Claude Bernard*. Paris, Méridiens Klincksieck, Συλλογή "Épistémologie", 1991.
8. Cf. Auguste Comte. *Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société*. Paris, Aubier Montaigne, Συλλογή *La philosophie en poche*, 1970.
9. Cf. Auguste Comte. *Système de politique positive*. Τόμος IV, Paris, Carilian-Coeury et Vve Dalmont, 1854.
10. Cf. Auguste Comte. CPP, op.cit., p. 667.
11. Op.cit., p. 672.
12. Op.cit., p. 683.
13. Op.cit., p. 682.
14. Cf. Angèle Kremer Marietti. *Entre le signe et l'histoire. L'Anthropologie positiviste d'Auguste Comte*. Paris, Klincksieck, 1982 ; νέα έκδοση, Paris, L'Harmattan, 1999, p. 153.
15. Cf. Auguste Comte. CPP, op.cit., p. 643.
16. Op.cit., p. 696.
17. Ibid.
18. Cf. Angèle Kremer Marietti. *Le positivisme de Claude Bernard. Στο La nécessité de Claude Bernard*, op.cit., p. 185.
19. Cf. Claude Bernard. op.cit., p. 43.
20. Op.cit., pp. 360-369.
21. Op.cit., p. 364.
22. Op.cit., p. 367.
23. Op.cit., p. 163.
24. Ibid.
25. Cf. Gley. *Quatre Leçons sur les sécrétions internes*. Paris, Baillière, 1911.
26. Ibidem.
27. Cf. G. Canguilhem. op.cit., p. 15.
28. Cf. Jean-Claude Beaune. *La notion de pathologique chez Claude Bernard*. Στο Jacques Michel, *La nécessité de Claude Bernard*, p. 297.
29. Cf. G. Canguilhem. op.cit., p. 67.
30. O Canguilhem ονόμασε ένα από τα έργα του *La connaissance de la vie* (1952), δεύτερη έκδοση, Paris, Librairie philosophique J. Vrin, 1965.
31. Cf. G. Canguilhem. *Le normal et le pathologique* (1951). Στο *La connaissance de la vie* (1952), δεύτερη έκδοση, Paris, Vrin, 1967, pp. 155-169.
32. Cf. *Somme de médecine contemporaine I*. Paris, Editions de la Diane française, 1951.
33. Cf. G. Canguilhem. *Le normal et le pathologique* (1951). op.cit., p. 166.
34. Ibidem.
35. Ibidem.